

Seljaštvo i agrarno pitanje u oktobarskoj revoluciji (II)

Dr Stipe Suvar

Napomena uredništva: U prethodnom broju našeg časopisa objavljeni su prvi dijelovi rasprave dra Stipe Suvara o seljaštvu i agrarnom pitanju u oktobarskoj socijalističkoj revoluciji: I Napomena o suvremenom značaju pitanja o položaju i ulozi seljaštva u socijalističkim revolucijama, II Agrarno pitanje u buržoaskim revolucijama i ruske specifičnosti, III Ograničeni razvoj kapitalizma u Rusiji poslije ukidanja kmetstva, IV Idejna borba o rješenje agrarnog pitanja u ruskoj buržoaskoj revoluciji. U ovom broju objavljuju se novi dijelovi: V Savez radnika i seljaka i agrarno pitanje u revoluciji 1905—1907, VI Ostvarenje radničko-seljačke diktature i seljačkog agrarnog programa u oktobarskoj socijalističkoj revoluciji. Preostali dijelovi rasprave bit će objavljeni u jednom od narednih brojeva časopisa.

V SAVEZ RADNIKA I SELJAKA I AGRARNO PITANJE U REVOLUCIJI 1905—1907.

Savez radnika i seljaka počeo se ostvarivati u prvoj ruskoj revoluciji 1905. godine. Ta je revolucija imala sljedeće osnovne ciljeve: rušenje samodržavlja, uspostavljanje demokratske republike, uvođenje općih demokratskih sloboda.¹⁹ Seljaštvo je u njoj sudjelovalo s općom parolom: zemlja i sloboda. Proletarijat je u njoj postavljao svoje klasne zahtjeve za promjenama koje ostaju u okviru provođenja buržoaskodemokratskih mjera. Buržoazija je težila za demokratskim mjerama koje bi joj osigurale vladajuću poziciju u društvu. Revolucija je pokrenula sve društvene klase carske Rusije i postavila ih na pravo mjesto, razotkrila njihove klasne interese i suočila ih u otvorenoj klasnoj borbi. Vodeću ulogu u revoluciji igrao je proletarijat. Veliki štrajkački pokreti u gradovima, koji su počeli »krvavom nedjeljom« u Petrogradu u januaru 1905. godine a dostigli kulminaciju u ustanku moskovskih radnika u decembru 1905. godine, isprepleli su se sa pokretima seljačkih masa koje su tražile razvlašćenje feudalnih veleposjednika.

¹⁹ U jednom predavanju početkom 1917. Lenjin je sažeto označio revoluciju 1905. kao rusko izdanje francuske revolucije, s tom razlikom što ju je vodio proletarijat: »Specifičnost ruske revolucije sastoji se upravo u tome što je ona po svojoj socijalnoj sadržini bila buržoaskodemokratska, ali po sredstvima borbe proleterska. Ona je bila buržoaskodemokratska jer je cilj kojem je neposredno težila i koji je mogla postići neposredno svojim sopstvenim snagama, bila demokratska republika, osmočasovni radni dan, konfiskacija o g r o m n o g plemićkog krupnog zemljoposjeda — sve samo takve mjere koje je najvećim dijelom ostvarila buržoaska revolucija u Francuskoj 1792. i 1793.« — V. I. Lenjin, *Izabrana djela*, knjiga 10, str. 343.

Buržoazija je revoluciju izdala, odnosno ubrzo se izjasnila za ograničene reforme pod okriljem carizma, za kompromis s carizmom i krupnim zemljišnim posjednicima. Ona se pobojala za svoju klasnu poziciju, budući da je kao hegemon revolucije istupila radnička klasa i da se na djelu počela ostvarivati revolucionarna diktatura radnika i seljaka u cilju dosljednog provođenja same buržoaskodemokratske revolucije. U revoluciji proletarijat nije isticao neposredno socijalističke zahtjeve. On se borio za dovođenje do kraja buržoaskodemokratskog preobražaja, kako bi se tek na tlu takvog preobražaja povela borba za socijalizam i neposredno za svrgavanje s vlasti i same buržoazije. Radnička je klasa u revoluciji 1905. obavljala »posao« same buržoazije — rušenje društvenih struktura koje ometaju najbrži buržoaskodemokratski razvitak. Zahvaljujući dobrim dijelom abdikaciji buržoazije od dosljedne borbe za rušenje carizma, za ostvarivanje seljačkih zahtjeva naprama feudalnim posjednicima i za izvojevanje osnovnih buržoaskodemokratskih tekovina, revolucija se završila samo privremenim ustupcima carizma i uvođenjem vrlo ograničenog parlamentarizma, kojega će carizam ubrzo posve okljaštriti i podvrći svojim ciljevima izraženim u Stolipinovim reformama feudalno-kapitalističkoga tipa. Revolucija je, međutim, za radne klase — proletarijat i seljaštvo — značila stjecanje dragocjenih iskustava u klasnoj borbi, omogućila i stvorila njihovu političku organiziranost (radnički sovjeti, seljački savezi i komiteti), udarila temelje njihovom stvarnom savezništvu u političkoj borbi, potakla kristalizaciju njihovih osnovnih klasnih interesa i zahtjeva. S toga stajališta, revolucija 1905. bila je u stvari predigra i priprema oktobarske revolucije.

Agrarno pitanje bilo je središnje pitanje revolucije 1905. godine. To nam, analizom iskustava revolucije, pokazuje Lenjin u svom radu *Agrarni program socijaldemokracije u prvoj ruskoj revoluciji 1905—1907.*

U godinama revolucije ekonomska struktura poljoprivrede u evropskom dijelu Rusije još je pokazivala svoj u osnovi feudalni karakter. Više od deset milijuna sitnih seljačkih nadjelnih domaćinstava držalo je 73 milijuna desetina zemlje,* a 28 tisuća lendlordova imalo je 62 milijuna desetina. To je bila osnova na kojoj se vodila seljačka borba za zemlju. Posebno je bilo nepovoljno stanje seljačkih nadjelnih posjeda,** budući da je $\frac{1}{5}$ tih posjeda imalo manje od 15 desetina zemlje, pa se s obzirom na postojeći nivo seljačke agrotehnike nalazilo na granici polugladne egzistencije. Međutim, postojali su i srednji i imućni nadjelni posjedi — njih oko 2,2 milijuna držali su 63,9 milijuna desetina zemlje. Svega 0,6 milijuna seljačkih nadjelnih posjeda, dvadeseti dio od ukupnog broja, koji su imali više od po 30 desetina, posjedovali su 32,7 milijuna ili $\frac{1}{4}$ od ukupne količine nadjelne zemlje koja je iznosila 136,9 milijuna desetina.

Pored ovih 12,3 milijuna seljačkih domaćinstava koja su imala nadjelnu zemlju, postojalo je još oko 620 tisuća seljačkih domaćinstava koja su bila privatni vlasnici svojih posjeda — veličine do 50 desetina.

Ovakva vlasnička i posjedovna struktura, kako ističe Lenjin, odražava poražavajuću zaostalost tehnike, zapuštenost zemljoradnje, potlačenost i zatucanost seljačke mase, kao i beskrajno raznolike oblike feudalne eksploa-

* 1 desetina — 1,092 ha.

** Postojali su *nadjelni* i *individualni* seljački posjed. Zemlja kod prvoga, »nadjeljena« je reformom 1861. godine i nije bila u slobodnom prometu. Manji broj seljačkih nenadjelnih posjeda formirao se, pak, na perifernim područjima Rusije putem kolonizacije.

tacije.²⁰ U centralnim gubernijama Rusije prevladavala je sitna kultura na krupnim latifundijama, odnosno najmanje se razvilo kapitalističko poljoprivređivanje, te su dominirali oblici feudalno-porobljivačkog zakupa, odrada (kuluk), »naimanje zimi«, obaveza za poljsku štetu, za odreske,* a seljačka je masa sve više svoje nadjele davala u zakup bogatijim seljacima. Na jednoj strani postojala je koncentracija zemlje u krupnim feudalnim posjedima, a na drugoj se među seljaštvom odvijala imovinsko-klasna diferencijacija koja je pauperizirala masu siromašnog seljaštva. Sve u svemu, zemljišni je fond u evropskoj Rusiji 1905. godine bio raspodijeljen ovako:²¹

u milijunima

Kategorija posjednika	Broj posjeda	Broj desetina zemlje	Prosječna veličina posjeda
1. Siromašno seljaštvo, pritisnuto feudalnom eksploatacijom	10,5	75,0	7,0
2. Srednje seljaštvo	1,0	15,0	15,0
3. Seljačka buržoazija i kapitalistički zemljoposjed	1,5	70,0	46,7
4. Feudalne latifundije	0,03	70,0	2.333,0
Ukupno	13,03	230,0	17,6

Takva je struktura neminovno nametala seljačku borbu za zemlju, *seljačku revoluciju*. A krajnja tačka te borbe mogla je biti jedino tendencija ukidanja krupnog zemljoposjeda i njegov prelaz, na ovim ili onim principima, u ruke seljaka. U tom smislu Lenjin uzima najbolji mogući slučaj ishoda seljačke borbe, a taj je da sva zemlja feudalnih latifundija i sva još neraspodijeljena (državna) zemlja prijeđe u ruke seljaka. Svi učesnici borbe oko agrarnog pitanja priznavali su, uostalom, potrebu toga prelaza, samo su se, naravno, razlikovali s obzirom na to kako i dokle ići u preraspodjeli.²²

Rezultat bi bio osrednjačenje: pretvaranje cijele mase siromašnog seljaštva u srednje seljake sa zemljom do 18 desetina na domaćinstvo. Ukidanjem feudalnih latifundija stvorilo bi se slobodno i donekle imućno seljaštvo sposobno »ne da životari, ne da se muči na zemlji, već da razvija proizvodne snage, da unapređuje poljoprivrednu kulturu«. No, bitno je da to ne bi značilo nikakvo ostvarenje »jednakosti« među seljaštvom niti sprečavanje razvoja kapitalizma u poljoprivredi, kao što su to mislili narodnjaci. Naprotiv, to bi kapitalistički razvoj pospješilo, oslobodilo bi teren za još bržu diferencijaciju seljaštva u uvjetima što bi se stvorili potpunom likvidacijom feudalnih odnosa.

²⁰ V. I. Lenjin, *Izabrana dela*, knjiga VI, str. 194.

* Odresci — zemlja koju su feudalci, na osnovu reforme 1861, odrezali od seljačkih nadjela, tj. prisvojili sebi.

²¹ Isto, str. 196.

²² »To je najbolji slučaj, koji se više ili manje jasno ocrtava pred očima svih učesnika današnje agrarne borbe: i vlada govori o „dodjeljivanju“ onima koji „oskudijevaju“ u zemlji, i liberalni činovnik (kadet također) govori o dopunskom dodjeljivanju onima koji imaju malo zemlje, i trudovik — seljak govori o povećanju zemljoposjeda do „potrebne“ ili „radne“ norme, i socijaldemokrat, ne slažući se u pitanju oblika iskorišćavanja zemlje, usvaja u stvari narodnjačke pretpostavke o dodjeljivanju zemlje najsiromašnijim seljacima (. . .). Jednom riječi, ma kako različito gledali veleposjednici, činovnici, buržoazija, seljaštvo i proleterijat na zadatke i uslove preobražaja, svi ukazuju na tu istu tendenciju: prelaz veleposjedničke zemlje u ruke seljaka kojima je najpotrebnija.« — Isto, str. 197.

»Ovaj prevrat apsolutno ne zadire i ne može zadirati ni u sitno *gazdovanje* u zemljoradnji, ni u vlast *tržišta* nad proizvođačem, a prema tome ni u vladavinu *robne proizvodnje*, jer borba za *ponovnu podjelu* zemlje ne može izmijeniti odnose proizvodnje na toj zemlji.«²³

Odumiranje feudalizma u ruskoj poljoprivredi i buržoaskodemokratski prevrat bili su neminovni. Revolucija 1905. godine to je definitivno pokazala. Stvar je, međutim, u tome kako da se agrarni prevrat provede. Lenjin ukazuje na dva moguća puta: prvi, put pruskoga tipa, i drugi, put američkoga tipa. Za prvi put — put preobražaja krupnih feudalnih gospodarstava — bila je, naravno, sama feudalna klasa, a uz nju je pristala buržoazija uključujući i njen liberalni dio, što ga je politički reprezentirala u revoluciji 1905. godine stvorena partija konstitucionalnih demokrata (kadeta). Za drugi, američki put — ukidanje feudalnih veleposjeda i stvaranje slobodnog seljačkog posjeda putem seljačke revolucije — bilo je seljaštvo *en bloc*, neovisno o njegovoj diferenciranosti. Proletarijat je podržavao seljaštvo, spreman na savez s njim i na demokratsku diktaturu proletarijata i seljaštva, kako bi se osigurao put najdemokratskijeg — i najbržeg — razvoja kapitalizma u poljoprivredi, a time (unutrašnje tržište!) i u cijeloj društveno-ekonomskoj strukturi Rusije. Radnička je klasa, odnosno njena politička partija, u takvom putu razvoja gledala najveće šanse za drugi, svoj vlastiti korak — socijalističku revoluciju. Ruska revolucija 1905. godine trebala je odlučiti o jednom od ova dva puta razvoja tadašnjega ruskoga društva. Izbila je, da bi prokrčila put demokratskom uređenju na osnovi zadovoljene težnje seljačkih masa za zemljom i slobodom, i da bi u isto vrijeme ruski proletarijat iz klase po sebi pretvorila u klasu za sebe, u klasu koja počinje neposrednu borbu za socijalizam. Porazena je onda kada je tadašnja vladajuća klasa — kojoj se, u strahu pred ishodom saveza radnika i seljaka, kompromisno priklonila buržoaska klasa, i premlada i prestara da bude hegemon po društvenoekonomskom sadržaju *njene* revolucije — najzad počela direktno provoditi *svoju* reformu, provoditi pruski put feudalno-kapitalističke evolucije.

Dva objektivno moguća puta razvoja ruskoga društva, oko čega su u biti vođene sve klasne bitke u revoluciji 1905. godine, donosila su krupne konsekvence i po sudbinu seljaštva i po sudbinu proletarijata. O tome Lenjin piše:

»U prvom slučaju (u slučaju pruskoga puta — op. S. Š.) feudalno spahijsko gazdinstvo polako prerasta u buržoasko, junkersko, osuđujući seljake na decenije najteže eksproprijacije i podložnost, izdvajajući nezatnu manjinu 'grosbauera' (krupnih seljaka'). U drugom slučaju spahijskog gazdinstva nema, ili ga je razbila revolucija koja konfiscira i dijeli feudalna imanja. U takvom slučaju seljak prevladuje, postajući isključivi agent zemljoradnje i evoluirajući u kapitalističkog farmera. U prvom slučaju osnovna sadržina evolucije je prerastanje feudalizma u zavisnost i kapitalističku eksploataciju na zemlji feudalaca-spahija — junkera. U drugom slučaju osnova je — prerastanje patrijarhalnog seljaka u buržoaskog farmera.«²⁴

Po sebi se razumije, dodaje Lenjin, da bi u ovom drugom slučaju, u slučaju pobjede seljačke revolucije, razvitak proizvodnih snaga bio širi i *brži*. A to znači, da bi i put do pobjede socijalističke revolucije, do preuzimanja vlasti od strane proletarijata bio i *brži* i *lakši*.

Na opredjeljivanju za jedan od dva tipa buržoaske agrarne revolucije formirale su se i dvije linije agrarnih programa u revoluciji od 1905. godine. Vododjelnica je bila za *spahijske* ili za *seljačke* interese, budući da:

²³ Isto, str. 203.

²⁴ Isto, str. 207—208.

»Borba seljačkih i spahijskih interesa, koja se kao crvena nit provlači kroz cjelokupnu historiju Rusije poslije reforme (od 1861. godine — op. S. S.) i čini najvažniju ekonomsku osnovu naše revolucije (1905. godine — op. S. S.), jeste borba za jedan ili drugi tip buržoaske revolucije.«²⁵

Agrarni program krupnih posjednika i krupnih kapitalista, demonstriran kroz rad tzv. buliginske, pa zatim I, II i II dume,* težio je da sačuva veleposjed i gurne ga na liniju kapitalističke evolucije, zalažući se za očuvanje uvjeta eksproprijacije seljaštva, za raspadanje seoske općine i stvaranje seljačke buržoazije. Liberalna buržoazija, kolebljivi učesnik revolucije 1905, koja se nadala pobrati sve plodove radničke i seljačke borbe, svoj je agrarni program stvarala posuđivanjem elemenata spahijskog ili seljačkog programa ovisno o trenutnom odnosu klasnih snaga, ali su konstante u njenom programu ipak više-manje bile: prinudno otuđivanje dijela spahijske zemlje uz seljački otkup, očuvanje spahijskog gospodarstva, očuvanje feudalnih privilegija pri provođenju agrarne reforme. U osnovi ovaj program također se opredjeljivao za liniju spahijsko-burožaskog progressa u poljoprivredi.

Predstavnici seljaštva istupali su s narodnjačkom platformom i pored svih razlika među pojedinim političkim grupacijama koje su istupale u ime seljaštva (trudovici, narodni socijalisti, socijalisti revolucioneri). Njihovi su programi polazili od potpuno jasne linije zaštite seljaštva protiv veleposjednika. Proleterijat je, preko socijaldemokratske partije, podržavao seljačke programe u pitanju rušenja feudalizma, zadržavajući rezerve prema narodnjačkim iluzijama da će to biti i konačno rješenje agrarnog pitanja.

U toku revolucije 1905. godine seljaštvo je spontano istupalo sa zahtjevom za *nacionalizacijom zemlje* kao onom mjerom preko koje ono može najpotpunije ostvariti svoje aspiracije. Masovno isticanje ovog zahtjeva, kojeg će realizirati tek oktobarska socijalistička revolucija, imalo je svoj dubok sadržaj i svoju čvrstu klasno-društvenu logiku.

Poznato je, međutim, da je zahtjev za nacionalizacijom zemlje izazvao zabune i sporove među akterima revolucionarnog pokreta i da se i oko toga pitanja, kao i niza drugih pitanja taktike u revoluciji, javio rascjep između dva krila ruske socijaldemokracije, između oportunističkih menševika i marksistički dosljednih boljševika, čije je teorijske stavove formulirao i najviše izgrađivao Lenjin. Od ispravne politike u agrarnom pitanju ovisilo je da li će se klasno organizirani radnički pokret naći izoliran od seljačkih masa ili će u njima naći pouzdanog saveznika u daljnjem kretanju revolucije.

Na ovom mjestu treba nešto pobliže, makar u kratkim crtama, pokazati kako se u Rusiji marksistički radnički pokret postavljao prema agrarnom pitanju od svojih prvih istupa pa do revolucije 1905—1907. Kroz prikaz evolucije agrarnog programa pokreta najlakše se može uočiti i sama priroda onog što se u jeku revolucije javilo kao sporno između dva krila toga pokreta u odnosu na rješavanje seljačkog pitanja, a to je prvenstveno problem nacionalizacije zemlje. Prvi agrarni program ruske socijaldemokracije izradila je prva ruska marksistička grupa, grupa »Oslobođenje rada«, 1885. godine. U njemu se proklamira »radikalna revizija naših agrarnih odnosa, tj. uvjeta otkupa zemlje i dodjeljivanja zemlje seoskim zajednicama«. Nadalje, traži se davanje prava seljacima da se odreknu dodijeljene zemlje i iziđu iz zemljišne

²⁵ Isto, str. 210.

* Duma, savjetodavno predstavničko tijelo, javila se kao ustupak carizma u revoluciji 1905, da bi konačno poslužila kao instrument u vođenju reformističke politike krupnih posjednika i krupne buržoazije.

općine ako smatraju da je to za njih bolje. I to je bio sav agrarni program. Program nije bio pogrešan već apstraktan, ističe Lenjin. Ako je u njemu bila pogreška, onda je ona značila »nepostojanje bilo kakvog konkretnog shvaćanja predmeta«.

Program je zahtijevao radikalnu reviziju agrarnih odnosa, ali je nedostajalo praktično iskustvo za *konkretno* određivanje sadržaja te revizije sa stajališta proletarijata.

Iskustvo seljačkog pokreta trebalo je ukazati na konkretni sadržaj radikalne revizije. Kada je na II kongresu Ruske socijaldemokratske partije 1903. godine donesen novi agrarni program, iza kojeg je sada već stajala čvrsto oformljena radnička partija, iskustvo u pogledu karaktera, razmjera i dubine seljačkog pokreta također još nije postojalo. Doduše, u proljeće 1902. godine odigrali su se seljački ustanci na jugu Rusije, ali su oni još bili usamljene eksplozije. U takvoj situaciji, ističat će kasnije Lenjin, koji je, uostalom, formulirao program od 1903, bila je razumljiva suzdržanost socijaldemokracije pri izradi agrarnog programa: »sastaviti' takav program za buržoasko društvo nije uopće stvar proletarijata, a koliko je upravo sposoban da se razvije pokret seljaštva protiv ostataka feudalizma, pokret koji bi zasluživao podršku proletarijata, to je bilo neizvjesno«. ²⁶ Glavna tačka programa 1903. sastoji se u zahtjevu da se seljacima vrate tzv. odresci, odnosno da im se vrati zemlja koja im je reformom 1861. godine »odrezana« od nadjela u zemljišnoj općini, a koja je služila za daljnje feudalno porobljavanje samih seljaka. Međutim, ubrzo će se pokazati da pokret seljačkih masa traži više: on se ne zadovoljava ukidanjem pojedinih kategorija spahijske zemlje, već traži ukidanje spahijskog veleposjeda uopće. Nepostojanje masovnog seljačkog pokreta nije dozvoljavalo socijaldemokraciji da 1903. godine u svoj program unese nešto više od stava o odrescima. Utoliko je osnovna greška agrarnog programa radničke partije od 1903. godine i opet bila »nepostojanje tačne predstave o tome za šta može i mora da se razvije agrarna borba u procesu ruske buržoaske revolucije«. ²⁷

U treći po redu agrarni program socijaldemokratske partije, koji je usvojen na kongresu u Stockholmu u aprilu 1906. godine već su mogla biti unijeta iskustva seljačkoga pokreta u revoluciji 1905. godine. Polazeći od analize revolucionarnih zbivanja, Lenjin i boljševici još su ranije, u toku 1905, uočili potrebu revizije i nadopune agrarnog programa partije iz 1903. godine. Oni su u tom smislu istakli tačku o »podršci seljačkim zahtjevima sve do konfiskacije cjelokupne spahijske zemlje«, što je, u međuvremenu, III kongres SDRPR u maju 1905. i unio u svoju taktičku rezoluciju. Tu je tačku ponovo apostrofirala i posebna boljševička konferencija u decembru 1905. godine, da bi Lenjin u martu 1906, neposredno pred štokholmski kongres, stvari postavio još šire u svojoj raspravi *Revizija agrarnog programa radničke partije*. U socijaldemokratskoj partiji su na tlu revolucionarnih zbivanja 1905, u kojima se seljački pokret predstavio kao radikalni antifeudalni činilac, nastale diskusije oko odnosa radničke klase prema seljaštvu i preciznijeg formuliranja agrarnog programa, te su se iskristalizirale četiri osnovna pristupa: 1. agrarni program socijaldemokracije ne treba da zahtijeva ni nacionalizaciju ni konfiskaciju spahijske zemlje nego samo ono što je predviđao program iz 1903, 2. agrarni program treba da sadrži zahtjev za konfiskacijom

²⁶ Isto, str. 223.

²⁷ Isto, str. 224.

zemlje, ali ne i za njenom nacionalizacijom u bilo kojem obliku, 3. potrebno je razvlastiti veleposjednike uporedo sa specifičnom i ograničenom nacionalizacijom (tzv. municipalizacija), 4. treba provesti konfiskaciju spahijske zemlje i, u određenim političkim uvjetima, njenu nacionalizaciju. Ovaj posljednjij pristup bio je Lenjinov i boljševički. Štokholmski kongres, na kojem su prevladali menjševici, usvojio je kao glavnu tačku agrarnog programa podršku revolucionarnim istupanjima seljastva sve do konfiskacije spahijske zemlje, čime je, kako je to Lenjin ocijenio, učinjen krupan korak naprijed u pravcu odlučnog priznanja seljačke agrarne revolucije. Pojavila su se, međutim, i nadalje ostala razmimoilaženja o tome da li socijaldemokrati treba da podržavaju podjelu veleposjedničke zemlje u vlasništvo seljaka, ili municipalizaciju te zemlje ili pak *nacionalizaciju sve zemlje*. O tome, koji će stav prevladati i pretvoriti se u praktičnu politiku, ovisio je ne samo odnos proleterijata i seljaštva nego i kasnija realizacija same socijalističke revolucije, koja predstavlja krajnji cilj borbe ruske radničke klase. Lenjin se zalaže za to da se prouče objektivni uvjeti seljačkog agrarnog prevrata u Rusiji i da se vidi što na osnovi realnih ekonomskih promjena nalažu interesi razvitka proizvodnih snaga i interesi klasne borbe proleterijata. I on takvu analizu poduzima izvlačeći zaključak o potrebi da radnički pokret konsekventno podrži zahtjev za nacionalizacijom sve zemlje; taj zahtjev je sam seljački pokret, iznikao u revoluciji, već bio postavio, te su ga predstavnici seljaštva iznosili i u carskim dumama tokom 1906. i 1907. godine.

Seljaštvo je bilo za nacionalizaciju zemlje i zaključak o tome, da upravo nacionalizacija jedina zadovoljava njegove antifeudalne i sitnovlasničke aspiracije, stvorio se na poukama čitavog toka revolucije 1905—1907. godine.

U ustancima i nemirima 1905. godine seljaštvo je zahtijevalo ukidanje privatnog vlasništva na zemlju i dobijanje manastirske, krunske, kabinetnske i državne zemlje bez odštete. Tražilo je da se veleposjedničko vlasništvo na zemlju likvidira, pristajući i na djelomičnu odtsetu. Na kongresima Sveruskog seljačkog saveza u augustu i novembru 1905. ti su zahtjevi bili odlučno izneseni uporedo sa zahtjevima za političke slobode i hitno sazivanje ustavotvorne skupštine i odlukom da se bojkotira tzv. buliginska дума. Carizam je, razumljivo, odbacivao ove zahtjeve podvrgavajući seljački pokret žestokoj represiji. Kasnije su u carskim dumama 1906. i 1907. feudalmi, krupni kapitalisti i carska vlada istupali sa stavom da seljaci treba da imaju zemlju u svom privatnom vlasništvu, odbacujući svaki oblik društvenog zemljišnog vlasništva, kako municipalizaciju tako i nacionalizaciju i socijalizaciju. Naprotiv, seljački deputati iz svih krajeva Rusije izjašnjavali su se za nacionalizaciju. To mnogim teoretičarima nije išlo u glavu, uključujući i predstavnike menjševika. Zašto su seljačke mase bile protiv *svakog* zemljišnog vlasništva pa i protiv *seljačkog* vlasništva na zemlju? Lenjin je tražio odgovor na to pitanje i nije ga, za razliku od drugih, vidio u nekoj čudljivoj psihologiji seljaštva, niti u općim svojstvima sitnog vlasnika nego u objektivnim uvjetima seljačke agrarne revolucije. Seljaštvo je, naravno, polazilo od vlastitog interesa *stvarnog* posjednika, *stvarnog* a ne nominalnog poljoprivrednika koji hoće da se njegova privredna djelatnost posve slobodno razvija na nacionaliziranoj zemlji. Seljački zahtjev za nacionalizacijom bio je odjeven u narodnjačke fraze o »jednakom pravu na zemlju«, a u stvari je izražavao težnju za pretvaranje dobrog dijela samog seljaštva iz patrijarhalnih proizvođača — podjarmljenih ostacima feudalizma, pritisnutih bijedom, nezna-

njem i navikama formiranim kroz stoljeća života pod azijskim despotizmom — u slobodne farmere.

Trudovički* zahtjev za nacionalizacijom zemlje, to je bio zahtjev seljačkog »čišćenja zemlje« za kapitalizam, za farmerski put kapitalističkog razvoja poljoprivrede. Agrarna reforma, koju će provoditi Stolipin, bila je, naprotiv, spahijsko »čišćenje zemlje« za kapitalizam, za pruski put razvoja kapitalizma u poljoprivredi. Prvo je značilo političku revoluciju, a drugo političku kontrarevoluciju u Rusiji u prvom deceniju našega stoljeća. Zbog svega toga Lenjin konstatira:

»Stvarno oslobođenje (od feudalnih odnosa — op. S. Š.) je samo nacionalizacija zemlje, koja omogućava da se *izgrade* farmeri, da se *stvari* farmersko gospodarstvo bez veze sa starim, bez ikakve veze sa srednjovjekovnim nadjelnim zemljoposjedom.«²⁸

Kapitalizam zahtijeva da nestanu sve srednjovjekovne razlike među posjedima, sva srednjovjekovna ograničenja slobode vlasništva na zemlju, i nacionalizacija bi u konkretnim ruskim uvjetima bila najbolji oblik ispunjenja takvog zahtjeva:

»Nacionalizacija zemlje ispunjava taj zahtjev revolucionarnim seljačkim metodom, stresajući s naroda odmah i potpuno *svu* trulost *svih* oblika srednjovjekovnog zemljoposjeda. Ne treba da bude ni spahijskog ni nadjelnog zemljoposjeda, treba da postoji samo novi, slobodni zemljoposjed — to je parola radikalnog seljaka. I ta parola izražava najtačnije, najdosljednije i najodlučnije interese kapitalizma (od koga se radikalni seljak naivno ograđuje krsnim znakom), interese najvećeg razvitka proizvodnih snaga zemlje u uslovima robne proizvodnje.«²⁹

Seljak zbog toga teži da se oslobodi i svoga nadjelnog posjeda. Jer:

»Seljačka nadjelna zemlja je *geto* u kojem se seljaštvo guši i iz kojeg seljaštvo hrli prema slobodnoj zemlji.«³⁰

Upravo zbog toga, Lenjin odlučno obračunava s pogledima svih onih, bilo da se radi o pristalicama menjševičke municipalizacije ili o pristalicama kadetskog otkupa, koji ne vide revolucionarni sadržaj seljačke parole o nacionalizaciji i ne vide živi život seljačke revolucije ispod mrtve doktrine narodnjačke teorije.

Po svom karakteru i značaju nacionalizacija zemlje je potpuno kapitalistička mjera i u uvjetima kapitalističkih odnosa znači predaju rente državi. Znači samo to, tumačio je Lenjin i on će pri tom tumačenju ostati i kasnije u doba oktobarske revolucije koja će nacionalizaciju zemlje provesti. Zapravo, kao što je pokazao još Marx u *Teorijama o višku vrijednosti*, nacionalizacija zemlje pruža mogućnost da se ukine apsolutna renta, pa prema tome znači ukidanje jednoga monopola koji otežava cjelokupan razvitak kapitalizma.

Nacionalizacija je u tom smislu najnaprednije, teorijski idealno uređenje zemljišnih odnosa u kapitalističkom društvu, koje, doduše ni u jednoj kapitalističkoj zemlji nije bilo prethodno ostvareno, osim djelomično u Sjevernoj Americi, ali su se u Rusiji bili stekli uvjeti da se ona doista primijeni (pa će u Oktobru, ali sada u uvjetima kada je vlast već preuzela radnička klasa, doista biti i primijenjena). Drugdje je, kao što je napominjao Marx, radi

* Trudovici su bili politička grupacija koja je okupljala seljačke deputate u I državnoj dumi 1906. godine.

²⁸ Isto, str. 244.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto, str. 244—245.

kalni buržuj dolazio teorijski do poricanja privatnog zemljišnog vlasništva, ali mu je u praksi nedostajalo hrabrosti, »jer bi napad na jedan oblik svojine — oblik privatne svojine na uslove rada — postao veoma opasan po drugi oblik. Osim toga je buržuj sam sebe teritorijalizirao.«³¹ U Rusiji je, u ulozi takvog radikalnog buržuja istupao seljak i, usprkos narodnjačkom ruhu njegovih parola, on sebe nije teritorijalizirao i nije imao što izgubiti nego je nacionalizacijom zemlje mogao samo dobiti oslobađajući se plaćanja apsolutne rente.

Sve to ne znači da radnički pokret treba da i sam gaji iluziju o karakteru i domašaju nacionalizacije zemlje, ali niti da je i potcjenjuje. O tome je Lenjin već ranije pisao:

»Mi moramo potpuno otvoreno i odlučno reći seljaku da je nacionalizacija zemlje buržoaska mjera, da je ona korisna samo u određenim političkim uslovima, ali kada bismo mi socijalisti istupali pred seljačkom masom s *golom* negacijom te mjere — to bi bila kratkovidna politika. I ne samo kratkovidna politika nego i teoretsko unakaživanje marksizma, koji je sasvim određeno utvrdio da je nacionalizacija zemlje moguća, zamisliva i u buržoaskom društvu, da ona neće zadržati, nego da će ubrzati razvitak kapitalizma, da je ona *maksimum* buržoasko-demokratskih reformi u oblasti agrarnih odnosa.«³²

Druga je stvar što je moguće da seljak kasnije i sam pokaže težnju za teritorijalizacijom, odnosno za dodjelom nacionalizirane zemlje u privatno vlasništvo. Ako do takvog razvoja dođe, napominje Lenjin, proleterijat će braniti revolucionarnu tradiciju protiv svih sličnih težnji, a ne pomagati ih.

Seljačka revolucija u buržoaskoj zemlji ostvarljiva je samo pod rukovodstvom proleterijata. Spahijski je posjed i po stupnju tehnike i po visini prinosa bio iznad seljačkoga, a uz to on je tisućama niti vezan s državnom birokracijom i samom buržoazijom. Utoliko konfiskacija tog posjeda podriva mnoštvo interesa krupne buržoazije, a seljačka revolucija vodi bankrotstvu države, odnosno povredi interesa ne samo ruske nego i međunarodne buržoazije. Pod takvim uvjetima potreban je naročito visok stupanj revolucionarne organiziranosti, koju može pokazati samo proleterijat u ulozi predvodnika seljaštva. Seljaštvo ne može istupati samo, niti dovoljno organizirano. Njega robna proizvodnja ne ujedinjuje i ne centralizira već ga diferencira i razjedinjuje. Međutim, nije u tome sva bit problema. Interesi radničke klase bezuvjetno zahtijevaju da ona ne samo podrži seljačku revoluciju nego i da preuzme rukovodeću ulogu u njoj, objašnjavao je Lenjin. Seljačka revolucija je poseban tip buržoaske revolucije, takva revolucija u kojoj se demokratski preobražaj dovodi do krajnje moguće tačke u okvirima samoga kapitalizma. U njoj sama krupna buržoazija nužno igra kontrarevolucionarnu ulogu, a »čvrsta zajednica interesa u cijelom periodu revolucionarne borbe postoji samo između proletarijata i buržoazije« (Kautsky). Upravo na tome su krahirali menjševici, jer su tražili savezništvo buržoazije u seljačkoj revoluciji ne shvaćajući da ona ne može biti saveznik nego samo protivnik.

Što se pak tiče praktičnih oblika borbe, te oblike može stvoriti i izgraditi samo masa koja sudjeluje u borbi. Lenjin je 1907. najpogodniji oblik vidio u seljačkim mjesnim komitetima, izabranim općim i tajnim pravom glasa. U revolucijama 1917. će i u selu, kao što znamo, izrasti *sovjeti* kao onaj najpogodniji oblik masovne revolucionarne borbe, i najzad, preuzimanja vlasti.

³¹ Karl Marx, *Teorije o višku vrednosti*, Beograd, 1954, tom II, str. 286.

³² V. I. Lenjin, *Revizija agrarnog programa radničke partije*, Izabrana dela, knjiga 5, str. 229—230.

Poslije pobjede seljačke revolucije, odnosno na tlu njene pobjede slijedi nova etapa klasne borbe, a ne nastupa nikakav klasni mir. Upravo u tome iskrsava razlika između agrarnog programa što ga ima u vidu proleterijat, i onog agrarnog programa što ga ima u vidu sitna buržoazija.

Sitnoburžoaski narodnjački socijalizam vidio je u pravednoj raspodjeli nacionalizirane zemlje svoj krajnji cilj. Pokret radničke klase vidio je u tome nužnu etapu borbe za kasniju konačnu pobjedu socijalizma. O tome je Lenjin pisao u *Reviziji agrarnog programa radničke partije* (mart 1906):

»Zemlju je nemoguće uzeti i zadržati bez novih političkih tekovina, bez zadanja novog i još odlučnijeg udarca čitavom privatnom vlasništvu na zemlju uopće. U politici kao i u svemu društvenom životu ne ići naprijed — znači biti odbačen nazad. Ili će buržoazija, ojačavši poslije demokratske revolucije (koja prirodno jača buržoaziju), oduzeti sve tekovine i radnika i seljačke mase, — ili će proleterijat i seljačka masa prokrciti sebi put naprijed. A to znači: republika i potpuno samodržavljje naroda. To znači: pod uslovom da bude izvojevana republika — nacionalizacija cjelokupne zemlje kao mogući maksimum buržoaskodemokratske revolucije, kao prirodan i nužan korak od pobjede buržoaskog demokratizma ka početku prave borbe za socijalizam.«³³

U slučaju pobjede buržoaskodemokratske revolucije na dnevni red će odmah doći osnovno pitanje nove buržoaskodemokratske Rusije: organiziranje seoskoga i gradskoga proleterijata protiv seoske i gradske buržoazije radi borbe za potpunu socijalističku revoluciju.

Revolucija 1905—1907. nije, kao što je poznato, prerasla u seljačku revoluciju kao poseban, najdemokratskiji oblik buržoaske revolucije. Proleterijat i seljaštvo su u njoj zajednički istupali zbog pune identičnosti njihovih antifeudalnih interesa. I bili su privremeno poraženi. Rusija je krenula junkersko-kopitalističkim putem. To je došlo do izražaja u poznatim Stolipinovim reformama. Bila je to u stvari kontrarevolucija. Trideset hiljada feudalaca, uživajući podršku krupnih i srednjih dijelova buržoazije, i dalje su zadržali 70 milijuna desetina zemlje u evropskoj Rusiji, isto onoliko koliko je imalo deset milijuna seljačkih domaćinstava. Vodeći borbu na život i smrt protiv seljačkog izdanja buržoaskodemokratske revolucije, na čijem je čelu faktički istupio proleterijat, feudalna klasa i car sačuvali su vlast kontrarevolucionarnim terorom i istodobno poduzeli reforme u svom stilu i interesu. Oni su najzad dozvolili slobodno istupanje seljaka iz zemljišnih općina i dekretirali prelaženje nadjelne zemlje u seljačko vlasništvo, kao i dodjeljivanje kredita na osnovi zalaganja nadjelne zemlje, što je sve ubrzavalo eksproprijaciju seljaštva, raspadanje općine, brojčani porast i jačanje seljačke buržoazije (kulačkog sloja), razaranje starih zemljišnih odnosa u korist manjine imućnih gazda koji su postali saveznici veleposjeda u održavanju ekonomske, a time i političke vlasti nad seljačkim masama. Sloj seoske buržoazije dobio je na taj način odriješene ruke i mogao je slobodno razvlašćivati seljačku masu, razarati sitna gospodarstva, koncentrirati zemlju. Na drugoj strani, evoluirajući u kapitalističkom pravcu, veleposjed je zadržao svoju eksploatatorsku funkciju i privremeno sačuvaov svu političku vlast u svojim rukama. Feudalci-posjednici povelu su, u stvari,

»najubrzanijim tempom buržoasku politiku, raskrstivši sa svim romantičkim iluzijama i nadama u 'patrijarhalnost' mužika, tražeći sebi saveznike među novim buržoaskim elementima Rusije uopće i seoske Rusije napose.«³⁴

³³ Isto, str. 239.

³⁴ V. I. Lenjin, *Stolipin i revolucija*, Marx, Engels, Lenjin, *Izabrana djela*, Zagreb, Naprijed, 1963, knjiga VII, str. 288.

To je za carizam bio posljednji mogući put. Stolipinova agrarna reforma donijela je glad masi od 30 milijuna najsiromašnijih mužika. Od 1907. do 1915. godine iz seoskih je općina istupilo oko 2,5 milijuna seljačkih porodica, preuzimajući u privatno vlasništvo 17 milijuna desetina zemlje. Carska je vlada povela svoju politiku kolonizacije, naseljavajući ruske siromašne seljake u Sibir, na Daleki istok i u krajeve u kojima su živjeli potlačeni narodi. Od 1906. do 1910. preseljeno je, često nasilno, oko 2,5 milijuna porodica. U repertoar feudalno-kapitalističke politike spadalo je i stvaranje kulačkih salaša (hutora). Milijuni sitnih posjednika, koji su dospjeli u uvjete pune pauperizacije, nisu mogli a da i dalje ne teže k svojoj agrarnoj revoluciji, koja bi poništila *spahijsku* agrarnu reformu i od veleposjednika, crkve i cara najzad oduzela 165 milijuna desetina najbolje i najplodnije zemlje.

Tek u 1917. seljaštvo će pod vodstvom proleterijata ostvariti osnovne težnje revolucije od 1905. godine. *Ta je revolucija postavila sva osnovna pitanja agrarnog programa i uloge seljaštva, s kojima se suočila oktobarska revolucija.* Ali je u oktobarskoj revoluciji učinjen i onaj drugi korak koji socijalistička revolucija mora učiniti: ostvarenje klasnog saveza radničke klase i siromašnog i srednjeg seljaštva a protiv feudalaca i svih frakcija buržoazije, uključujući i bogato eksploatatorsko seljaštvo koje je u međuvremenu posebno ojačalo u stolipinskim reformama.

VI OSTVARENJE RADNIČKO-SELJAČKE DIKTATURE I SELJAČKOG AGRARNOG PROGRAMA U OKTOBARSKOJ SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI

U godinama koje su prethodile prvom svjetskom imperijalističkom ratu, u Rusiji je ponovo bila na pomolu radničko-seljačka revolucija. Proleterijat je stupao u masovne političke štrajkove, a u selima su učestali nemiri u kojima je siromašno seljaštvo isticalo zahtjeve za eksproprijacijom veleposjednika, a i kulaka. Početak svjetskoga rata zatekao je carsku Rusiju u stanju zrelosti za revolucionarni prevrat na istoj osnovnoj liniji koju je zacrtala revolucija 1905—1907. Rusija je u rat ušla s vlastitim imperijalističkim pretenzijama iza kojih su stajali klasni interesa krupnih veleposjednika i kapitalista. Predstavljajući rat kao »pravedni«, kao odbrambeni rat protiv njemačkog imperijalizma, vladajuća klasa krupnih posjednika i krupnih kapitalista nastojala je zloupotrebiti patriotska raspoloženja masa i postići klasni mir u zemlji. Da bi i radničku klasu što više uvukla u rat i za podršku ratu, vladajuća je klasa čak inicirala obrazovanje »vojno-industrijskih komiteta« u koje su birani poslodavci i radnici. Podršku u ratu ona je dobila od svih političkih partija i frakcija, osim od boljševičke partije. Boljševici pod rukovodstvom Lenjina zauzeli su i na unutrašnjem i na međunarodnom planu odlučan kurs zaoštavanja klasne borbe i pretvaranja imperijalističkog u građanski rat, u proletersku revoluciju.

Posljedice rata produbile su krizu samodržavlja, pojačale protivurječnosti u ruskom društvu i ojačale protivratno raspoloženje širokih narodnih masa. Sve to je zaprijetilo padom carizma. Izlaz za svoj spas carizam je vidio u pojačanju represije nad masama, raspuštanju dume u kojoj su buržoaski kadeti imali prevlast, rastjerivanju radničkih organizacija, u separatnom miru s njemačkim imperijalizmom. Međutim, liberalna buržoazija koju carizam još

nije pripuštao vlasti, iako je već imala dominantne ekonomske pozicije, spremala je svoj plan kako da spriječi izbijanje socijalne revolucije, kako da nastavi rat i osigura podršku savezničkih imperijalističkih sila. Ona nije željela prekid rata, koji joj je donosio ratne profite i obećavao plodove sprege s krupnom engleskom i francuskom buržoazijom s kojima je otprije bila čvrsto financijski povezana. Političke protivurječnosti između vladajućeg feudalnog sloja, okupljenog oko cara, i industrijske buržoazije na jednoj strani, a sve teži društveni položaj radnih klasa, popraćen nezadovoljstvom i defetizmom na drugoj strani, dobile su svoj relativno brzi rasplet u novoj buržoaskodemokratskoj revoluciji u februaru (martu) 1917. godine, koja je donijela pad carizma.³⁵ Radnička je klasa i opet imala odlučujuću revolucionarnu ulogu. Njen štrajkački pokret rastao je i širio se sa svakom novom godinom rata. Njeni revolucionarni istupi prerasli su u revoluciju i konačni obračun s postojećim poretkom. Seljaštvo se također ponovo pokrenulo. Ono je ponovo posezalo za veleposjedničkom zemljom i ulazilo u novi seljački rat, nastavak onoga koji je vodilo u revoluciji 1905—1907. Revolucionarna zbivanja u februaru 1917. godine pokazala su da se sve veći dio vojske revolucionalizira, nikla je radnička crvena garda, a dragocjena iskustva revolucije iz 1905. potakla su obnavljanje sovjeta, ovaj put još masovnijih i efikasnijih organa revolucionarne borbe, sposobnih da se preobrazu u opći oblik neposredne vlasti same radničke klase.

Za razliku od 1905. godine, ovaj su put sovjeti nicali i u selima. Radnički, vojnički i seljački sovjeti se povezuju, koordiniraju svoju revolucionarnu djelatnost, postaju organi u kojima se neposredno javlja organizatorska revolucionarna sposobnost širokih masa. Buržoazija je, međutim, prva prigrabila plodove radničke, vojničke i seljačke pobjede nad samodržavljem. Februar-ska revolucija 1917. godine bila je uspjela repriza neuspjele bužroaskodemokratske revolucije 1905. i 1907. godine. U sovjetima, kao organima revolucionarnih klasa radništva i seljaštva, dominantan politički utjecaj imali su socijalisti-revolucioneri, kao politička grupacija što je produžavala liniju narodnjačkog socijalizma, i menjševici, kao oportunističko i socijalšovinističko krilo radničkog pokreta. Zahvaljujući tome buržoazija je mogla da prigrabi i vlast i tekovine revolucionarne borbe. Revolucija je stvorila stanje dvovlašća. Sovjeti su bili nosioci vlasti radnika, vojnika i seljaka, vlasti koja je proizlazila iz revolucionarne akcije i snage masa, a buržoaska privremena vlada postala je stvarni nosilac državne vlasti. Sovjeti su sami ustupili vlast buržoaziji. Ona će politiku zemlje nastojati da potpuno usmjeri prema ostvarenju svojih ciljeva: produženju rata, izbjegavanju agrarne reforme, održanju kontinuiteta s politikom carizma i kompromisa sa snagama koje su i bez cara ostale carističke, jednom riječju, sprečavanja stvarne radničko-seljačke revolucije, sprečavanja socijalističke revolucije.

Društveno-politički razvoj Rusije od februara 1917. godine ubrzano će, međutim, krenuti pravcem prerastanja buržoaskodemokratske u socijalističku revoluciju upravo zbog toga što se revolucionarne klase neće pomiriti sa zaobilazanjem i izigravanjem ciljeva svoje revolucionarne borbe od strane buržoazije i što će se, najzad, kroz sovjete, kao oblike koncentracije svojih re-

³⁵ Lenjin je brzi pad carizma u februaru 1917. godine objasnio utjecajem »čitavog niza uvjeta od svjetskohistorijske važnosti«, a prvenstveno: revolucija od 1905, kao i kontrarevolucija 1907—1914. duboko su izirile tlo revoluciji 1917; javio se svemoćni režiser i silni ubrzavalac svjetske i ruske historije — svjetski imperijalistički rat. — V. I. Lenjin, *Pisma iz daleka*, Izabrana dela, knjiga 10, str. 363.

volucionarnih težnji, okrenuti protiv buržoazije i protiv sitnoburžoaskih partija koje nisu shvaćale historijski momenat i koje su se vukle na repu buržoazije. Onog trenutka kada se lenjinska parola: »Sva vlast sovjetima!« ostvarila, tog je trenutka pobijedila socijalistička revolucija. Orijentacija na preostanak buržoasko-demokratske u socijalističku revoluciju u uvjetima svjetskog imperijalističkog rata, a u zemlji koja je predstavljala najslabiju kariku imperijalizma, bila je sadržaj uporne i dosljedne borbe marksističke revolucionarne partije boljševika, a mogla je donijeti plod zbog toga što je znala koristiti objektivni društveni razvoj i usmjeravati revolucionarno raspoloženje radnih klasa.

No, nije potrebno više se zadržavati na općem razvoju oktobarske socijalističke revolucije. Da vidimo kakva je bila u njoj uloga seljaštva i kako je ona riješila agrarno pitanje.

Ukratko: oktobarska revolucija je agrarno pitanje riješila u osnovi onako kako ga nije uspjela riješiti prva ruska revolucija 1905, a pred nju se bilo postavilo. Ovaj put društveni razvoj nije imao i nije mogao imati istu perspektivu kao u 1905—1907. Više se nije radilo o »čišćenju« puta najdemokratskijem kapitalizmu nego o slamanju samog kapitalizma. Utoliko je i opća seljačka borba za zemlju u toku oktobarske revolucije nužno nastavljena klasičnim obračunom na selu protiv kapitalističkih elemenata. Nacionalizacija, prema ocjeni Lenjina, nije sada bila samo posljednja riječ buržoaske revolucije nego i korak ka socijalizmu.³⁶

Uloga seljaštva bila je slična onoj u revoluciji 1905, samo još istaknutija, aktivnija i određenija, jer je ono neposredno organizirano kroz sovjete, na djelu i u širokim razmjerima istupalo kao saveznik radničke klase, jedan od nosilaca radničko-selačke diktature, u kojoj se i sastojao glavni rezultat oktobarske socijalističke revolucije. *U revoluciji se seljački rat za zemlju neposredno spojio s radničkom akcijom za svrgavanje eksploatatorskih klasa s vlasti.*

Seljački rat za zemlju, slobodu i mir razbuktao se, međutim, tek nakon što su seljačke mase u praksi osjetile da ne mogu očekivati od privremene buržoaske vlade niti od bloka esera i menjševika, koje je kontrolirao sovjete, da će zadovoljiti njihove osnovne težnje. Radnička klasa je već u februarskoj revoluciji 1917. bila spremna da ide dalje, da se obračunava s buržoazijom, ali ona tada nije imala masovnu podršku seljaštva, nije mogla računati na njegovo puno savezništvo. Seljaštvo je tada još pretežno vjerovalo buržoaziji, pouzdavalo se u njena obećanja, očekivalo od nje da riješi njegove goruće probleme. U svojoj masi ono u februaru nije bilo spremno da ide dalje od rušenja carizma, u kojem je gledalo krivca za imperijalistički rat, razrušenost zemlje, propast svoga gospodarstva.

Vojničke mase, u velikoj većini sastavljene od seljaka, također nisu tada spoznale to da kadeti, menjševici i eseri ne mogu i ne žele osigurati ni mir, ni zemlju. I one su vjerovale privremenoj vladi buržoazije. A bez masovne podrške seljaštva, bez saveza sa seljaštvom, radnička klasa nije mogla pobijediti, provesti socijalističku revoluciju. Povjerenje u spremnost buržoazije da će ona riješiti pitanje zemlje činilo je da seljaštvo u neposrednom razdoblju nakon februarske revolucije još nije istupalo kao saveznik radništva

³⁶ V. I. Lenjin, *Agrarno pitanje u ruskoj revoluciji*, pogovor pisan 1917. godine, *Izabrana dela*, knjiga 6, str. 380.

protiv same buržoazije. U selu je vodeća figura često bio kulak, koji nije bio spreman da ugrozi vlastitu poziciju što ju je učvrstio upravo u posljednjem deceniju vladavine carizma, u stolipinskoj eri.

Seljaštvo je u februarskoj revoluciji i u mjesecima poslije nje isticalo svoje određene interese i zahtjeve, a ne i pitanje vlasti buržoazije. Ono je, pod uvjetom da te svoje interese ostvari, bilo spremno da prihvati vladavinu buržoazije, da se prepusti njenom vodstvu. Višestruko smanjiti zakupninu na zemlju, oduzeti komadiće veleposjedničke zemlje, prisiliti plemića da ustupi zemlju — koju je on obrađivao pomoću nadničara — seljacima u zakup, ne plaćati plemiću zakupninu za njegovu zemlju uzetu u zakup, koristiti njegovu šumu kao i svoju, itd. — na to su se pretežno svodili seljački zahtjevi.³⁷ Seljaci su izražavali povjerenje u privremenu vladu u pogledu udovoljavanja takvim njihovim zahtjevima.

U isto vrijeme, najnapredniji dijelovi radništva predvođeni boljševičkom partijom istupali su kao revolucionarna avangarda, idući dalje od svog seljačkog ariergarda. Proletarijat sam nije mogao rušiti buržoaziju, on sam joj nije mogao nanijeti uništavajući udarac. To su pokazale i demonstracije u aprilu i istupi petrogradskog radništva u julu 1917. godine.

Upravo na ovoj okolnosti — da mase, a prvenstveno seljačke mase, još nisu zrele za revoluciju socijalističkog karaktera, odnosno za trenutni obračun s buržoazijom — zasnivaju se Lenjinove *Aprilske teze*, razrada taktike prerastanja buržoaskodemokratske revolucije u socijalističku. Činjenicu, da je prva etapa revolucije, odnosno februarska revolucija dala vlast buržoaziji, Lenjin u *Tezama* tumači nedovoljnom svjesnošću i neorganiziranošću proletarijata i povjerljivo-nesvjesnim odnosom masa prema vladi kapitalista, »najgorih neprijatelja mira i socijalizma«. Zbog toga je potrebno da boljševici — zalažući se za drugu etapu revolucije, za sovjetu kao jedino mogući oblik revolucionarne vlade, za svu vlast sovjetima, što će značiti i ispunjenje osnovnog uvjeta za pobjedu socijalizma — strpljivo, sistematski, uporno, prilagođavajući se praktičnim potrebama masa, objašnjavaju, kritiziraju, propagiraju, da pridobivaju mase. Do dvovlašća, do stanja u kojem buržoazija vrši stvarnu vlast, a sovjeti predstavljaju novu, revolucionarnu vladu u početku, vladu poleterijata i seljaštva, došlo je uslijed nedovoljne svjesnosti i organiziranosti proletera i seljaka. Mase će na živoj stvarnosti postepeno spoznati da im vladavina buržoazije u biti donosi isto što je donosila i vladavina carizma, i tada će se akcijom masa dvovlašće pretvoriti u vlast sovjeta, u diktaturu radnoga naroda.

Lenjinova predviđanja praksa je potvrdila. Otrežnjenje i revolucioniranje seljačkih masa, njihovo okretanje od buržoazije k proletarijatu nastupalo je ubrzano. To zašto su u drugačijim uvjetima bile potrebe godine i deseci godina, u ruskoj stvarnosti 1917. godine — u uvjetima imperijalističkog rata kojeg je buržoaska vlada nastavljala svim silama poslije besmislene junske ofenzije na frontu, poslije pokušaja Privremene vlade da se u ljetnim mjesecima 1917. godine upotrebom oružane sile obračuna sa seljačkim pokretom, nestrpljivim od čekanja na rješenje agrarnog pitanja što su ga buržoaski kadeti i sitnoburžoaski eseri i menjševici neprestano najavljivali — dogodilo se za svega nekoliko mjeseci. Seljaštvo je shvatilo da Privremena vlada predstavlja tek »staru carsku šubaru zavrnuti s druge strane«. I ono će joj

³⁷ Vidjeti *1917. god v derevne*, Moskva, 1967, str. 10 — predgovor poznatog marksističkog historičara Jakovljeva, pisan još 1928.

uskratiti povjerenje. U međuvremenu se mijenjao i klasni odnos snaga u samom selu. Vodeća uloga u antifeudalnom seljačkom pokretu prelazila je u ruke najsiromašnijih dijelova seljaštva. Sve je to ponukalo Lenjina da u septembru i oktobru ističe neodgodivu potrebu ustanka protiv vlasti buržoazije, pri čemu radnička klasa može računati na pobjedu upravo zbog toga što je počela i seljačka revolucija koja garantira pobjedu radničke klase. 27. septembra Lenjin piše:

»U Rusiji je prekretni momenat u revoluciji van svake sumnje.

U seljačkoj zemlji, pod revolucionarnom, republikanskom vladom, koja uživa podršku partija esera i menjševika, koje su jučer dominirale u sitnoburžoaskoj demokraciji, raste *seljački ustanak*.

To je nevjerovatno, ali je činjenica.«³⁸

A u čuvenom pismu CK boljševika, u kojem upozorava da bi odugovlačenje s ustankom značilo zločin, pisanom 1 (14) oktobra 1917, Lenjin kao jedan od tri činioca uspjeha ustanka, koji bi bio uperen protiv Privremene vlade, sa sigurnošću navodi da će ustanak *seljaci podržati posvuda*.³⁹

Najzad, u *Pismu drugovima*, pisanom 17 (30) oktobra, Lenjin ukazuje na to da je seljački ustanak najkrupnija činjenica suvremenog života u Rusiji i da je to dokaz na djelu da je narod prešao na stranu boljševika, a to znači opredijelio se i za liniju socijalističke revolucije.⁴⁰

Pobjeda radničke klase i seljačke revolucije, nekoliko dana poslije toga, pokazala je da je Lenjin bio u pravu što se tiče ocjene ponašanja seljaštva. Na Drugom sveruskom kongresu sovjeta radničkih i vojničkih deputata, u noći nakon pobjede radničkog ustanka u Petrogradu, usvojen je historijski Dekret o zemlji kao jedna od najvažnijih mjera oktobarske socijalističke revolucije. Osnovne odluke Dekreta bile su: ukida se plemićko vlasništvo na zemlju bez ikakvih otkupa; imanja veleposjednika, udjelne, manastirske i crkvene zemlje, sa živim i mrtvim inventarom, zgradama i prinalležnostima prelaze na raspolaganje mjesnih agrarnih komiteta i sovjeta seljačkih deputata; strogo će se kažnjavati svako narušavanje revolucionarne zakonitosti pri konfiskaciji plemićkih imanja i svako kvarenje konfiscirane imovine; kao rukovodstvo za provođenje svih agrarnih mjera služi *Seljačko uputstvo po pitanju zemlje*, izrađeno na osnovu 242 seljačka uputstva; zemlja običnih seljaka i običnih kozaka se ne konfiscira; ove odluke ostaju na snazi do definitivnih odluka ustavotvorne skupštine.

A seljačka su uputstva sadržavala stav da bi *najpravednije* rješenje ogradnog pitanja bilo:

»*Pravo privatnog vlasništva na zemlju ukida se zauvijek*: zemlja se ne može ni prodavati, ni kupovati, ni davati pod zakup ili u zalog ni otuđivati na ma koji način.«

Time je provedena nacionalizacija zemlje.

Seljačko uputstvo sadržavalo je u stvari *narodnjački program*, kojeg je *oktobarska revolucija provela*. U uputstvu je bio sadržan i »radni princip« i »princip jednakosti«. To su posebno izražavala slijedeća dva stava *Seljačkog uputstva*:

»Pravo na uživanje zemlje dobijaju svi građani (bez obzira na spol) ruske države koji žele da je obrađuju svojim radom, pomoću svoje porodice ili zadružno, i samo dotle dok je mogu obrađivati. Najamni rad se ne dozvoljava.«

³⁸ V. I. Lenjin, *Kriza je sazrela*, Izabrana dela, knjiga 11, str. 314.

³⁹ Isto, str. 335—336.

⁴⁰ Isto, str. 404.

I:

»Uživanje zemlje mora biti jednako, tj. zemlja se dijeli među trudbenike s obzirom na mjesne prilike, prema radnoj ili potrošačkoj normi.«

Kategorička odredba uputstva bila je i ta da »pitanje zemlje, u svoj njegovoj širini može da riješi samo svenarodna ustavotvorna skupština«. Revolucija je i ovaj seljački zahtjev pokušala realizirati. Ali, vidjet ćemo da će stvari ostati iste i da Ustavotvorna skupština neće biti u stanju ništa riješiti, jer je stala na kontrarevolucionarnu poziciju.

Lenjinu su na licu mjesta, dok je na kongresu sovjeta čitao i obrazlagao *Dekret o zemlji*, dovikivali da su sam Dekret i uputstvo sastavili socijalisti-revolucioneri, tj. narodnjaci. I on je objasnio:

»Zar nije svejedno tko ga je sastavio, ali, kao demokratska vlada, mi ne možemo mimoći odluku narodnih masa *makar se s njom i ne slagali*. U vatri života, primjenjujući ga — (dekret — op. S. Š.) u praksi, sprovodeći ga na terenu, *seljaci će sami shvatiti gdje je istina*. Iako seljaci čak i dalje budu išli za socijalistima-revolucionarima, i ako oni čak toj partiji daju u Ustavotvornoj skupštini većinu, mi ćemo i onda reći: dobro. Život je najbolji učitelj, *a on će reći tko ima pravo, i neka seljaci rješavaju to pitanje s jednog kraja, a mi ćemo ga rješavati s drugog*. Život će nas natjerati da se *zblizimo* u općoj bujici revolucionarnog stvaralaštva, u izgrađivanju novih državnih oblika«.⁴¹ (Podvukao S. S.)

Boljševici, koji su dobili većinu u sovjeticima, prihvaćaju, dakle, odluku narodnih masa o zemlji, makar se s tom odlukom i ne slagali. Uostalom, seljaci će u revolucionarnoj praksi doći do pravih rješenja, njihovi stavovi i stavovi boljševičke partije će se nužno zbliziti. To kaže Lenjin u času *kada oktobarska revolucija pitanja zemlje rješava u potpunosti onako kako to hoće seljaci*. O čemu se ovdje radi? Da li su i kakva su neslaganja postojala između boljševičke partije i seljačkih masa u prilazu agrarnom pitanju do toga trenutka, do odluke o zemlji u najdramatičnijem trenutku revolucije.

Što su htjele, što su tražile i što su, najzad, revolucijom dobile seljačke mase u toku 1917. godine, već je naprijed, doduše vrlo sumarno, izloženo. Preostaje ukratko izložiti stavove boljševičke partije o agrarnom pitanju u neposrednom razdoblju pred pobjedu revolucije, dakle, također u toku 1917. godine.

Lenjin je u *Pismima iz daleka*, marta—aprila 1917, već jasno isticao da radnička klasa ako hoće da revoluciju prebaci s buržoaskog kolosijeka na svoj, radnički, ako hoće da revolucija preraste u socijalističku, mora tražiti veze s vojnicima i seljacima, »a tako isto i s poljoprivrednim radnicima i s njima, razumije se, naročito, u prvom redu, više nego sa seljacima«. Na istom mjestu on na pitanje, tko je saveznik proletarijata u prelazu od prve etape revolucije ka drugoj etapi, odgovara: široka masa poluproleterskog i dijelom sitnoseljačkog stanovništva u Rusiji, masa koja broji mnogo desetina milijuna i koja čini ogromnu većinu stanovništva. Tu masu treba prosvjetiti i organizirati, istrgnuti ispod utjecaja buržoazije i naročito sitne buržoazije. Zatim Lenjin precizno ističe:

»Naše će se težnje kod toga sastojati ne samo u tome da poljoprivredni radnici izdvoje svoje posebne sovžete, nego i da se i neimućni i siromašni seljaci organiziraju *odvojeno* od bogatih seljaka.«⁴²

⁴¹ V. I. Lenjin, *Referat o zemlji*, Izabrana dela, knjiga 11, str. 450.

⁴² Isto, str. 370—371.

Na drugom mjestu, u drugom pismu, Lenjin navodi da se bez oslanjanja na seoske najamne radnike i sitne zemljoradnike ne može voditi istinska proleterska politika. Na selu će se, nastavlja (u fusnoti) Lenjin, razviti borba između proleterijata i plemića i buržoazije za sitno i dijelom srednje seljaštvo. Oslanjajući se na seoske najamne radnike, boljševici moraju voditi to sitno i srednje seljaštvo k čvrstom savezu s gradskim radništvom.⁴³ Lenjin zatim govori o prelazu državne vlasti iz ruku vlade spahija i kapitalista u ruke vlade radnika i *siromašnih* (podv. S. Š.) seljaka.

U posljednjem, petom pismu iz daleka Lenjin, najzad, precizno formuliira agrarni program boljševičke partije u razdoblju prerastanja buržoaskodemokratske revolucije od februara 1917. u socijalističku revoluciju:

»(7) U Rusiji je pobjeda proleterijata ostvarljiva u najbližoj budućnosti *samo* pod uslovom da njen prvi korak bude podrška koju će ogromna većina seljaštva dati radnicima svojom borbom za konfiskaciju čitavog spahijskog zemljoposjeda i za nacionalizaciju čitave zemlje, ako se prihvati da je agrarni program sto i četvorice* ostao u svojoj suštini agrarni program *seljaštva*. (8) U vezi s takvom seljačkom revolucijom i na osnovu nje mogući su i nužni daljnji koraci proleterijata u savezu sa *siromašnim* dijelom seljaštva, koraci usmjereni ka *kontroli* proizvodnje i raspodjele najvažnijih proizvoda, ka uvođenju ‚sveopće radne obaveze‘ itd. Te korake s bezuslovnom neizbježnošću diktiraju uslovi koje je stvorio rat i koje će poslijeratno vrijeme u mnogome poostrijeti, a u svome razvitku ti koraci bi bili *prelaz ka socijalizmu*, koji je u Rusiji neposredno, odmah, bez prelaznih mjera neostvarljiv, ali je potpuno ostvarljiv i nasušno potreban kao rezultat prelaznih mjera takve vrste. (9) Zadatak neodložnog i zasebnog organiziranja sovjeta radničkih deputata u *selima*, tj. sovjeta poljoprivrednih *najamnih* radnika, odvojeno od sovjeta ostalih seljačkih deputata, postavlja se pri tom s krajnjom nužnošću.«⁴⁴

Aprilske teze, što smo već citirali, govore na istoj liniji o prelazu vlasti u ruke proleterijata i *siromašnih* (podv. S. Š.) slojeva seljaštva.

U *Tezama* Lenjin koncizno sažima ove svoje formulacije.

Lenjin je odmah nakon toga, nakon iznošenja *Aprilskih teza*, morao polemizirati sa »starim boljševicima«, primjerice s Kamenjevim, o ocjeni da je buržoaska ili buržoaskodemokratska revolucija u Rusiji — već završena. Kako se — pitali su »stari boljševici« — može tvrditi da je ta revolucija završena kada nije uspostavljena »revolucionarnodemokratska diktatura proleterijata i seljaštva« (zadatak još revolucije 1905—1907 — op. S. Š.), a agrarna revolucija, kao jedan od bitnih sadržaja upravo te buržoaskodemokratske revolucije, nije ni počela?

Stare boljševičke ideje i parole, uzete uopće, historija je potpuno potvrdila; revolucionarnodemokratska diktatura proleterijata i seljaštva već se u izvjesnom obliku i do izvjesnog stupnja ostvarila, »ali *konkretno* stvari su se *drukčije* razvijale nego što sam ja (i što je ma tko drugi) mogao očekivati, originalnije, svojevrsnije ‚raznolikije«. To je bio odgovor Lenjina. Pojavili su se sovjeti, i time je revolucionarnodemokratska diktatura ostvarena, postala krv i meso, i samim tim modificirana. Ona je ostvarena, »ali krajnje originalno, sa čitavim nizom izvanredno važnih modifikacija«. ⁴⁵ A ta diktatura je još krhljava, u zametku, ugrožena stanjem dvovlašća u Rusiji, i stoga revolucija treba da ide dalje, ali sada više ne kao buržoaskodemokratska nego kao socijalistička, kao pretvaranje prve u drugu. Kako će se stvari dalje raz-

⁴³ Isto, str. 387.

* »Program sto i četvorice« iznijeli su predstavnici svih slojeva seljaštva u carskoj dumi 1906. Njega je, u biti, preuzeo Dekret o zemlji 1917.

⁴⁴ Isto, str. 401.

⁴⁵ V. I. Lenjin, *Pisma o taktici*, Izabrana djela, knjiga 10, str. 427—428.

vijati ne može se, naravno, predvidjeti sa apsolutnom sigurnošću. Pored ostalog: »Moguće je da će seljaštvo zauzeti svu zemlju i svu vlast«. Treba uzeti u obzir novu pojavu: dublji rascjep između batraka i siromašnih seljaka s jedne strane, i seljaka-gazda s druge. Moguće je da će seljaci poslušati savjete esera da čekaju odluku ustavotvorne skupštine o zemlji, premda buržoaska vlada odgađa saziv skupštine u nedogled. Zasad, dodaje Lenjin, postoji klasna suradnja između buržoazije i seljaštva.⁴⁶

Na drugom mjestu, u *Projektu platforme proleterske partije*, tih istih aprilskih dana 1917. godine Lenjin, formulirajući agrarni program, ističe:

»Mi danas ne možemo tačno znati da li će se razviti snažna agrarna revolucija u ruskom selu. Mi ne možemo znati koliko je upravo duboka klasna podjela seljaštva, koja se u posljednje vrijeme nesumnjivo produbila, podjela na batrake, najamne radnike i siromašne seljake (poluproletere), s jedne strane, — i seljake imućne i srednje (kapitaliste i kapitalistiće) s druge strane. *Ta pitanja riješit će i može riješiti samo iskustvo.*« (podbukao S. S.)⁴⁷

Partija proleterijata usvaja, međutim, agrarni program provođenja seljačke agrarne revolucije u Rusiji, s namjerom da se bori za praktične mjere koje su odmah ostvarljive. Taj program sadrži nacionalizaciju cjelokupne zemlje, potpuno i isključivo raspolaganje zemljom i utvrđivanje svih lokalnih uvjeta njenog posjedovanja i uživanja od strane oblasnih i mjesnih sovjeta *seljačkih* deputata; zalaganje za to da se od svakog konfisciranog plemićskog imanja stvori krupno uzorno gospodarstvo pod kontrolom sovjeta *batračkih* deputata; objašnjavanje seljaštvu da sistem sitnog gospodarstva nije u stanju »da spasi čovječanstvo od bijede i ugnjetavanja«; »ne cijepajući odmah i obavezno sovjeta seljačkih deputata« objašnjavati neophodnost posebnih sovjeta batraka i sovjeta siromašnih seljaka, barem kao zasebnih frakcija u okviru općih seljačkih sovjeta; pozivati seljake da odmah, samoinicijativno ostvare agrarnu reformu i da konfisciraju spahijsku zemlju ne čekajući na ustavotvornu skupštinu. Rezolucija o agrarnom programu, što ju je usvojila Sedma (aprilaska) sveruska konferencija RSPRP (b), sadrži u biti sve prethodne stavove koje je formulirao Lenjin.

Seljačka je revolucija doista i pobijedila u pobjedi oktobarske socijalističke revolucije. Dekret o zemlji — nije, međutim, sadržavao sve tačke boljševičkog agrarnog programa. U njemu se ne govori o upravljanju uzornim gospodarstvima od strane sovjeta poljoprivrednih radnika (batraka), niti o posebnim sovjeticima seoske sirotinje. No, to možda nije ni važno. Važnije je to da Dekret počiva na eserovskoj tački o jednakim uživanju zemlje i njenoj ponovnoj podjeli među sitnim posjednicima. *Boljševici su polazili od saznanja o imovinsko-klasnoj diferenciranosti seljaštva i znali su da je opća seljačka borba za zemlju, opći seljački obračun s feudalnim odnosima u poljoprivredi, kojeg je pobjeda Oktobra omogućila, tek početak, tek nužna pretpostavka da se, u daljnjem toku same socijalističke revolucije, može ići prema socijalističkom podružtvljavanju poljoprivrede uz pobjedu nad kapitalističkim elementima u samom seljaštvu.* U danima Oktobra je na agrarnom programu ostvaren savez radničke klase i više-manje čitavog seljaštva, *seljaštva kao takvoga.* A ono je bilo klasno- imovinski znatno diferencirano, pa će i *buduća borba za pobjedu socijalizma u selu, za koju je, pobjedom seljačkog rata protiv feudalno-kapitalističkog protivnika uporedo s pobjedom proleterske revolucije nad svijetom kapitala, stvorena tek opća pretpostavka.*

⁴⁶ Isto, str. 429—430.

⁴⁷ Isto, str. 453—454.

Summary

THE PEASANTS AND THE AGRARIAN QUESTION IN THE OCTOBER REVOLUTION (II)

Parts of the same study were published in an earlier issue (No. 18) of this periodical. The present issue contains those sections of the study which deal in detail with the development of the agrarian question in Russia and the political struggle for its solution during the 1905/1907 revolution, the February Revolution of 1917, and finally the October Revolution.

In the opinion of the author the main importance of the 1905/1907 revolution lays in the fact that it led to the political alliance of the working class and the peasants. Rousing all social classes of tsarist Russia, the Revolution gave them their proper place, revealed their respective class interests and opposed them in an open class struggle. Its aim was to overthrow social structures which hampered the bourgeois-democratic development of society. The central question of the 1905 revolution was the agrarian question: a total of only 28,000 landlords owned almost as much land as over ten million peasant families. It was the rule of feudal forces and relations in the rural districts that led to the peasants' struggle for land and their demand for free agricultural production. Two possible courses for change were open in Russia at the time: one was the transformation of large feudal estates into capitalist enterprises, including expropriation and the proletarianization of the peasantry, and the other was the formation of free peasant smallholdings and the realization of other demands of the peasant revolution.

The author discusses the causes for the failure of the revolution and the feudal-capitalist course of development taken by Russia under Stolipin's reforms.

During the 1905 revolution the peasants spontaneously demanded the nationalization of land which was not to be put into effect until the Socialist October Revolution. Lenin was the first to grasp the class meaning of the peasants' demand for land nationalization and he introduced it into the Bolshevik agrarian programme, opposing at the same time the municipalization of land which was demanded by the Mensheviks, and the purchase of land proposed by the Constitutional Democrats.

The experiences of 1905 showed that in a feudal bourgeois country a peasant revolution can be effective only under the leadership of the proletariat.

Referring to Stolipin's reforms and Russia's involvement in the first world war, the author goes on to analyse the role of the peasants and the agrarian question from February till October 1917.

In contrast to 1905, this period saw the emergence of village soviets as organs expressing directly the organizational revolutionary abilities of the mass of population. While the actual state authority was in the hands of the Temporary Government, these soviets presented the rule of soldiers, workers and peasants as resulting from the revolutionary action and the power of the masses. The Bolsheviks' demand that the soviets be given full authority was finally accepted in October 1917 when the population became exasperated at the continuation of the war and the false promises of the bourgeois government. The October Revolution resolved the agrarian question on the principles on which the first Russian revolution of 1905 had failed to solve it. In the course of the revolution the peasants' struggle for land became directly linked with the workers' action for the overthrow of the exploiting classes. However, the Land Decree, adopted by the congress of the soviets on the night of 26 October (8 November), did not contain all the clauses of the Bolshevik agrarian programme. The peasants' land programme, which formed the main content of the Land Decree, was in fact the populist programme put into effect by the October Revolution. The October Revolution solved the land problem according to the wishes of the peasants. At that time Lenin insisted that in revolutionary practice the position of the peasants and that of the Bolshevik Party would necessarily meet. Starting from the realization of class and property differences among the peasants, the Bolsheviks knew that the peasants' general struggle for land and their final reckoning with feudalism which the success of the October Revolution made possible, was only a necessary prerequisite for advancing through socialist revolution towards the socialist socialization of agriculture and the elimination of capitalist element from the peasant class itself.

Резюме

КРЕСТЬЯНСТВО И АГРАРНЫЙ ВОПРОС В ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

В предыдущем номере (18) журнала объявлены первые части толкования. В этом номере объявлены части толкования ближе поясняющие развитие аграрного вопроса и политической борьбы за их решение в революции 1905—1907. г., в февральской революции 1917. г. и наконец в октябрьской революции.

Автор находит что основная значительность революции 1905—1907. г. заключалась в восстановлении классового и политического союза рабочих и крестьян. Революция сдвинула все общественные классы царской России и поставила их на подлинное место, раскрыла их классовые интересы и сопоставила их в открытой классовой борьбе. Заданием революции оказалось в разрушении общественных структур препятствующих буржуазно-демократическому развитию общества. Аграрный вопрос явился главным вопросом революции 1905. года. У 28 тысяч крепостников было почти столько же земли сколько оказалось у свыше десяти миллионов крестьянских семейств. Власть феодальных сил и отношения в селе никак неминуемо выдвинули крестьянскую борьбу за землю и свободное производство на ней. Существовали два возможные пути буржуазного превращения в России: первый, путь превращения крупных феодальных хозяйств в капиталистические предприятия, сопровождаемый экспроприацией и пролетаризацией крестьянства и второй, путь образования свободного крестьянского имущества и осуществления всех это сопровождающих, требований крестьянской революции.

Автор разбирает причины из-за которых революция не победила и в формах Столыпина обнаружился первый, феодально-капиталистический путь развития России.

В течение революции 1905. года крестьянство непосредственно потребовало национализацию, осуществленную только в течение октябрьской социалистической революции. Ленин первый создал классовый смысл крестьянского требования по вопросу национализации земли и внес его в аграрную программу большевиков, одновременно выступая против муниципализации земли за которую боролись меньшевики и против выкупа земли, который защищали кадеты (конституционные демократы).

Опыты из 1905. года показали что крестьянская революция в феодально-буржуазной стране, осуществима только под руководством пролетариата.

Упомянув реформы Столыпина и вступление России в первую мировую войну, автор подходит к анализу роли крестьянства и аграрного вопроса с февраля по октябрь 1917. года.

В отличие от 1905. года, во время февральской революции 1917. года и в селениях появились советы как органы непосредственно высказывающие организационную способность широких масс. Советы стали представителями государственной власти. Большевики потребовали что бы вся власть перешла в руки советов, с чем массы, разочарованные продолжением войны и ложными обещаниями буржуазного правительства наконец согласились в октябре 1917. года. Октябрьская революция в основном решила аграрный вопрос, что не удалось решить первой русской революции в 1905. году. Во время революции, крестьянская борьба за землю непосредственно присоединилась к рабочему движению за свержение эксплуатирующих классов с правительства — власти. Декрет о земле, усвоенный конгрессом советов, ночью 26 октября (8 ноября) не содержал всех точек большевистской программы. Крестьянское указание о земле, составляющее главное содержание Декрета о земле в сущности содержало программу народников, проведенную во время октябрьской революции. Октябрьская революция решает вопросы полностью и следственно желаниям крестьян. Ленин в то время говорит что взгляды-позиции крестьян и позиции большевистской партии на революционной практике неизбежно встретятся. Большевики исходили от сознания имущественно-классового различия крестьянства и знали что общая крестьянская борьба за землю, представляющая крестьянскую расправу с феодализмом, которую победа октябрьской революции сделала возможной, является лишь необходимой предпосылкой по которой в последующем течение социалистической революции будет возможно провести социалистическое обобществление сельского хозяйства, наряду с победой над капиталистическими элементами в самом крестьянстве.